

C. M. Hogenstijn, *Het algemeen welzijn van het volk. Een politiek- en rechtshistorische studie van Deventer in de Patriottentijd* (Dissertatie Nijmegen 2005, Rechtshistorische reeks van het Gerard Noodt instituut XLVII, Werken van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch recht en geschiedenis XLIII; Nijmegen: Gerard Noodt instituut, 2005, xiii + 725 blz., ISBN 90 71478 73 4).

Ook zonder bureaucratisch gestuurde, politiek-correcte projecten aan interuniversitaire onderzoeksinstituten floreert de geschiedschrijving gelukkig toch wel — zelfs op terreinen die van hogerhand met weinig welwillendheid worden gezien: de Patriottentijd en de Bataafse Republiek. Opnieuw is er een omvangrijke monografie gewijd aan de politieke geschiedenis van de jaren 1778-1787 op lokaal gebied. Dit soort dieptestudies is onontkoombaar over een tijdvak waarin de stedelijke autonomie nog zo sterk was als toen. Des te meer geldt dat voor een stad als Deventer dat met Zwolle en Kampen zo'n belangrijke stem had in de Overijsselse statenvergadering. Mede gezien de repercussies van de felle patriottenbeweging in deze IJsselstad en de intellectuele kwaliteiten van enkele van haar voormannen zoals Simon de Vries, Gerhard Dumbar jr., professor F. A. van der Mark en de wijnkoperszoon Rutger Jan Schimmelpenninck is de keuze voor Deventer bij voorbaat verantwoord.

Hogenstijn begon overigens niet op een onbeschreven blad: Zandstra, Te Brake en anderen gingen hem al voor. De motivering voor een nieuwe monografie over Deventer ligt — als ik het goed zie — niet zo zeer in de verdieping van de politieke geschiedenis in het licht van de nieuwste literatuur als wel in de 'rechtshistorische' dimensie die de auteur heeft willen aanbrengen. Zijn boek is dan ook aanvaard als juridisch proefschrift aan de Radboud Universiteit te Nijmegen — mede gezien de toelatingsprocedure welhaast een unicum.

De auteur haalt breed uit. Geen wonder, want hij is intiem vertrouwd met de Deventer historie en geschiedbronnen zoals uit een tiental boeken van zijn hand blijkt. Het proefschrift valt, als al het goede, in drie delen uiteen. Het eerste heet bescheiden een 'historische inleiding in de institutionele en rechtsgeschiedenis' van de stad (13-138): geen geringe aanloop! Maar dan zijn we er nog niet. Het tweede deel houdt zich met 'bovenlokale factoren' bezig die voor het ideologische klimaat van de Patriottentijd van gewicht zijn geweest. (141-231) Hierin staan een tiental verlichte denkers over staat en recht centraal, in chronologische volgorde van Locke en Pufendorf tot Paine, en natuurlijk ook de Amerikaanse constituties met hun aandacht voor de mensenrechten (niet voor de slaven). Aan het slot van dit deel komen, in het vierde hoofdstuk, de bovenlokale ontwikkelingen schetsmatig aan de orde, mede in relatie tot Overijssel en Deventer: het werk van Jan Wagenaar en Rutger Jan Schimmelpennincks verhandeling over de beste staatsinrichting uit 1784 en natuurlijk de Amerikaanse Opstand en de vierde Engelse Oorlog. Met Schimmelpenninck (1761-1825) zijn we eindelijk bij de landelijke patriottenbeweging zelf aangeland. (220-231) Hogenstijn sluit dit tweede gedeelte af met een hoofdstuk over 'ontwikkelingen in het gewest Overijssel', waarin de beruchte drostendiensten een plaats vinden waarover het lid van de ridderschap Joan Derk van der Capellen zich zo heeft opgewonden.

De kern van het boek vormen de hoofdstukken 6 en 7 van het derde deel; de patriottenbeweging in Deventer — in hun strijd met de prinsgezinden — en dan met name het streven naar constitutionele vernieuwingen. (315-508) Ongetwijfeld heeft Hogenstijn dankzij diepgaand archiefonderzoek en studie van eigentijdse pamfletten en allerlei verhandelingen het

inzicht in het staatsrechtelijke aspect van de Deventer verwickelingen vergroot, maar veel daarvan was in hoofdlijnen toch al bekend, zoals het 'verraad' van de gilden.

Wat houdt dan naast het politieke aspect die 'rechtshistorische' dimensie in? Dat is niet helemaal duidelijk. 'Gewone' historici als Leeb, De Wit en Klein hebben tot nu toe het 'constitutionele' element zeker niet verwaarloosd. Dat kan ook niet anders: het ging er immers om *veranderingen* in de bestaande staatsinrichting, vastgelegd in het tractaat van de Unie van Utrecht en de regeringsreglementen uit de jaren 1670 en 1740, uit te drukken in nieuwe juridische regels: volkssoevereiniteit, kiesgerechtigdheid, gelijke burgerrechten voor dissenters en katholieken, en uitschakeling van het erfelijke 'eminente hoofd.' Hogenstijns kracht ligt er, mijns inziens, in dat hij vertrouwd is met de rechtshistorische literatuur in brede zin en hij dus met gezag kan oordelen over kwesties als de drostendiensten. Dat is zeker de winst van zijn studie, al heeft zijn invulling der noten met zóveel hand- en leerboekliteratuur zijn relaas onnodig topzwaar gemaakt.

De auteur suggereert echt 'alles' te hebben gezien maar dan verbaast de lezer zich over een incidentele omissie; in verband met Pufendorf en anderen had zeker de Groninger professor Jean Barbeyrac wel genoemd mogen worden; over Arend Sloet van Tweenijhuizen hebben we een recentere studie van A. F. Stroink uit 1995; over de rechtshistorische inslag der laat-achttiende-eeuwse bronnenpublicaties had nog aan de bundel *De Palimpsest* uit 2002 gerefereerd kunnen worden, maar enfin 'aan een boom zo vol geladen' ... Veel merkwaardiger is het ontbreken van elke verwijzing naar het verlichte tolerantiedebat waaraan ook Gerard Noodt een niet onbelangrijke bijdrage heeft geleverd.

Kortom, ondanks het bezwaar tegen de wat onevenwichtige compositie, is dit een welkome studie naar de theorie en praktijk van hervormingsgezindheid die wonderlijk genoeg de laatste stuip trekking van het lokale particularisme inluidde. Opmerkelijk is ook hier weer het hoge tempo waarin de hervormingsvoorstellen, in allerlei schakeringen, op papier werden gezet en deels ingevoerd. Vorige generaties historici hebben vanuit hun bevooroordeelde positie gespot met het zogenaamd onmachtige 'gepraat' van al die patriotse facties, maar wij hebben inmiddels aan den lijve kunnen ondervinden dat het wel decennia kan duren voordat één simpele 'bestuurlijke hervorming' er door komt in het 'parlement.'

Dit boek is overzichtelijk ingedeeld, goed geschreven, van boeiende bijlagen en illustraties en van adequate registers voorzien, fraai uitgegeven door het Gerard Noodt Instituut. Als er tot slot een wens geformuleerd mag worden, is het wel deze: dat volgende lokale en gewestelijke studies over de patriottenbeweging zich niet beperken tot de periode tot 1787 maar dat zij de 'restauratie' er in betrekken en de doorwerking en eventuele realisering der patriotse ideeën na 1795 laten zien. Dat 'tot 1795 ieder openbaar debat over constitutionele vernieuwing' was beëindigd (425), is toch niet letterlijk juist. Alleen al in de verbanning hebben patriotten belangrijk denkwerk verzet en gepubliceerd, dat zijn vruchten later heeft afgeworpen.

A. H. Huussen jr.

A. Baggerman, R. Dekker, *Kind van de toekomst. De wonderde wereld van Otto van Eck (1780-1798)* (Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2005, 623 blz., € 27,50, ISBN 90 284 2083 5).

Egodocumenten en het genre van de biografie staan volop in de belangstelling. Dekker wijdde er een groot deel van zijn omvangrijke oeuvre aan, geholpen door de resultaten van het mede door hem geïnitieerde inventarisatieproject (R. Lindeman, Y. Scherf en R. M. Dekker, ed., *Egodocumenten van Noord-Nederlanders van de zestiende tot begin negentiende eeuw. Een chronologische lijst* (Rotterdam, 1993)). Een eerste vrucht daarvan is geweest zijn studie *Uit de schaduw in 't grote licht. Kinderen in egodocumenten van de Gouden Eeuw tot de Romantiek* (Amsterdam, 1995). Zijn huidige co-auteur schreef in het kader van het NWO-project 'Nederlandse cultuur in Europese context' over de Dordtse uitgeverijfirma A. Blussé (2000).

Het egodocument dat in de hier aangekondigde studie centraal staat — nummer 469 van de bovengenoemde chronologische lijst — gaven Baggerman en Dekker, met medewerking van Jeroen Blaak, in 1998 integraal uit als deel 12 van de fraaie serie 'Egodocumenten'. Dit dagboekje hield Otto Cornelis van Eck van 1791 tot 1797 bij. Hij deed dat op verzoek van zijn ouders die er een pedagogische bedoeling mee hadden: hun oudste zoon ertoe dwingen regelmatig verantwoording af te leggen van zijn doen en laten, zijn slagen en falen. Het werd door de ouders gelezen, de inhoud ervan met Otto besproken, beloning en bestraffing uitgedeeld en 'afspraken' voor de toekomst gemaakt. Foucaults *surveiller et punir* gold ook voor kinderen.

In de loop der jaren wordt het duidelijk dat de opgroeiende puber strategieën in zijn verslaglegging ontwikkelde om ouderlijke kritiek te ondervangen en hun toezicht te sturen in door hem gewenste richting. Vader Lambert van Eck (1754-1803), afkomstig uit Tiel, was raadsheer in de Raad van Brabant, die zetelde in Den Haag, de plaats waar het gezin 's winters woonde. Moeder Charlotte Vockestaert (1759-1824) behoorde tot het Delftse patriciaat. De patriotsgezinde Lambert van Eck was na de Bataafse omwenteling een der leden van de Nationale Vergadering die in januari 1798 bij de staatsgreep van Pieter Vreede en de zijnen werden uitgeschakeld en gevangengezet. In maart van dat jaar mocht hij aanwezig zijn bij het sterfbed van zijn zeventienjarige zoon die aan tuberculose overleed.

De ouders van Otto waren typische vertegenwoordigers van het burgerlijk-verlichte deel der natie: optimistisch vertrouwend op de rede als richtsnoer voor humaan handelen, zeker van de vervolmaakbaarheid van de samenleving als de burgers maar tot plichtsbewustzijn konden worden opgevoed. Hun parool: zelfbeheersing. Dat heeft hun Otto aan den lijve ondervonden. Baggerman en Dekker schetsen, steeds uitgaande van wat in Otto's dagboek aan de orde komt, de opvoedingsidealen en -methoden van de late achttiende eeuw, met name die van Duitse filantropijnen als Basedow, Campe en Salzmann. De microkosmos van het wel en wee van het gezin, familiebezoek — mr. Pieter Paulus was een oom —, kinderspel, tuinieren, omgang met dieren, onderwijs, leesgewoonten enz. plaatsen de auteurs in een groter cultuur- en vooral pedagogisch-historisch kader, waarbij zij boeiend bronnenmateriaal presenteren en de nieuwste inzichten uit de (inter)nationale literatuur een plaats geven.

Kortom, dit is een belangrijke bijdrage tot de geschiedschrijving van een periode van omslag, waarbij de auteurs niet verzuimen te wijzen op de Staatsregeling van 1798 die in haar preambule een aantal burgerlijke waarden en desiderata opnam: de 'natiestaat' begon inderdaad niet met de